Index nominum de la sfîrşit e folositor, dar incomplet: la *Apollo* lipsesc cel puţin trei locuri (*Buc.* 1,83 ; 2,55 şi 72), lipseşte şi *Phoebeus* (*Buc.* 1,63) ; la *Naides* trimiterea nu e (*Buc.* 2) 61, ci 21 ; etc.

Bucureşti, mai 1984 *Traian Costa*

CLAVDI CLAVDIANI *De Bello Gothico*. Edizione critica e commento di Giovanni GARUTTI. Introduzione al « De Bello Gothico », Bologna, Pàtron, 1979, 113 p.

Volumul pe care îl prezentăm este un comentariu istoric al poemului lui Claudian *De bello Gothico* în vederea ediţiei critice pe care Giovanni Garutti o pregăteşte. Comentariul cuprinde următoarele capitole : *Bibliografia* (cu subdiviziunile : (a) reviste bibliografice ; (b) bibliografia generală referitoare la Claudian ; (c) limba şi stilul lui Claudian ; (d) bibliografia referitoare la poemul *De bello Gothico* ; (e) bibliografia istorică ; (f) ediţiile critice ale poemului posterioare ediţiei lui Birt, (1892, Berlin). *Războiul gotic* — descriere amănunţită a tuturor aspectelor militare şi politice ale războiului : antecedente (campania lui Alaric în Grecia din 395), izvoarele narative, prezentate sub forma unei antologii de texte cu comentarii de detaliu în notele de subsol, probleme de cronologie, momentele importante ale războiului (bătălia de la Pollenzo, acordul dintre Stilicon şi Alaric, retragerea definitivă a lui Alaric etc.) ; *De Bello Gothico*, poemul lui Claudian, capitol în care autorul prezintă structura poemului, veracitatea sa, locul şi data recitării.

Cum se vede, autorul reuşeşte într-un spaţiu restrîns să dezvolte o gamă largă de probleme. Bibliografia citată şi discutată critic este impresionantă. Am fi dorit şi o discuţie din punctul de vedere al criticii de text, cum şi încadrarea lui Claudian în mişcarea literară a epocii. Poate că volumul următor, care va cuprinde textul şi traducerea poemului, va conţine şi comentarii referitoare la aceste chestiuni. În orice caz volumul de introducere se impune ca o lucrare de referinţă, ceea ce ne face să aşteptăm cu nerăbdare ediţia propriu-zisă.

Bucureşti, mai 1984 *Gh. Ceauşescu*

MADELEINE BONJOUR, *Terre natale. Études sur une composante affective du patriotisme romain*. Paris, Les Belles Lettres, 1975, XIII + 638 p.

« ... Si une œuvre ancienne cessait de répondre quand on l'interroge avec une méthode nouvelle, ce serait une œuvre morte » spune (p. XIII) cu dreptate Madeleine Bonjour. Metoda nouă, mînuită de altfel cu mult tact în cartea de faţă, este cea psihanalitică, cea care tinde să acceadă, prin intermediul temelor şi al imaginilor recurente într-o operă de artă, la structura psihică de adîncime a artistului. Iar operele interogate de autoare aparţin celor două mari veacuri culturale latine, veacurile întîi.

Nu este vorba, bineînţeles, de o radiografiere completă a tuturor spiritelor creatoare ale acelui timp, ci de urmărirea unui anumit filon, cel al dragostei profunde, instinctive, sentimentale şi nu raţionale, individuale şi nu civice, spontane şi nu politic inculcate, pentru locurile natale — sau substitutele lor —, pentru *la petite patrie*. Este lesne de înţeles de ce acest sentiment general uman, care risca, pe de o parte, să intre în conflict cu marele patriotism concentrat oficial în jurul Romei, iar pe de alta să contracareze, prin duioşia lui, sistemul de educaţie viril al romanilor şi idealul de *grauitas*, nu a putut beneficia în antichitatea latină de o libertate de exprimare egală cu cea din cultura modernă. Aceasta este deci premisa majoră a cărţii : pulsiuni individuale, fireşti şi profunde, se află reprimate, cenzurate de presiunea unei ideologii severe. Premisa minoră postulează că dubla ipostază a Romei — totodată *patria communis*, deci obiect de *caritas*, şi cuceritoare aspră a micii patrii — în conştiinţa scriitorilor, cei mai mulţi, cum se ştie, neromani, trebuie să fi creat stări conflictuale grave, chiar dacă uneori inconştiente (p. 86—110, *Conflits psychologiques*). Concluzia se impune : cele două tipuri de tensiune nu au cum să nu irupă în operele literare, şi anume într-o expresie structurată pe două nivele, cel explicit, deliberat, şi celălalt, mai subtil, al imaginilor şi simbolurilor care traduc subconştientul.

Ampla analiză (peste şase sute de pagini) se divide în patru mari secţiuni. Cea dintîi, *Les deux patries*, face o incursiune în istoria conceptului roman de patriotism, de la vechile mituri despre aborigeni, naşterea Cetăţii şi instaurarea republicii, la ideologia patriciană sintetizată în modelul *mos maiorum*. Se trece apoi la antagonismul Roma/Italia şi la treptata lui atenuare datorată mai ales prestigiului politico-cultural al Cetăţii şi puterii ei de asimilare. Cum era de aşteptat, se cercetează apoi termenii care exprimă noţiunile de patrie şi de patriotism (*patria, domus, sedes* ; *pietas, caritas, amor, officium*) şi se constată, pe text, atît ambiguitatea lor, cît şi demonetizarea lor treptată, imputabilă retoricii patriotarde. (Vrînd pesemne tocmai să scape din convenţional şi-a numit Cicero iubirea pentru Arpinum un *nescio quid*.)